

**TRƯỜNG ĐẠI HỌC VĂN HÓA HÀ NỘI
KHOA DI SẢN VĂN HÓA**

TRỊNH THANH TRÂM

**TÌM HIỂU GIÁ TRỊ VĂN HÓA
TRUYỀN THỐNG DÒNG HỌ TRỊNH
(LÀNG THÁI BÌNH, XÃ MAI LÂM, HUYỆN ĐÔNG ANH,
THÀNH PHỐ HÀ NỘI)**

**KHÓA LUẬN TỐT NGHIỆP
NGÀNH BẢO TÀNG HỌC
Mã số: 52 32 03 05**

Người hướng dẫn khoa học: PGS.TS. NGUYỄN THỊ HUỆ

HÀ NỘI - 2014

MỤC LỤC

	Trang
MỤC LỤC	1
LỜI CẢM ƠN	3
DANH MỤC BẢNG CHỮ VIẾT TẮT	4
MỞ ĐẦU	5
Chương 1: MỘT SỐ VẤN ĐỀ VỀ DÒNG HỌ VÀ KHÁI QUÁT CHUNG DÒNG HỌ TRỊNH LÀNG THÁI BÌNH, XÃ MAI LÂM, HUYỆN ĐÔNG ANH (HÀ NỘI)	10
1.1. MỘT SỐ KHÁI NIỆM	10
1.1.1. Khái niệm dòng họ	10
1.1.2. Khái niệm văn hóa	13
1.1.3. Khái niệm văn hóa dòng họ	14
1.2. NGUỒN GỐC DÒNG HỌ VÀ ĐẶC ĐIỂM DÒNG HỌ	17
1.3. KHÁI QUÁT VỀ DÒNG HỌ TRỊNH LÀNG THÁI BÌNH	22
1.3.1. Tổng quan về làng Thái Bình	22
1.3.2. Dòng họ Trịnh làng Thái Bình	35
Chương 2: VĂN HÓA TRUYỀN THỐNG DÒNG HỌ TRỊNH LÀNG THÁI BÌNH, XÃ MAI LÂM, HUYỆN ĐÔNG ANH (HÀ NỘI)	40
2.1. GIÁ TRỊ VĂN HÓA VẬT THỂ CỦA DÒNG HỌ TRỊNH	40
2.1.1. Nhà thờ họ	40
2.1.2. Mộ tổ	53
2.1.3. Ruộng họ và quỹ họ	55
2.2. GIÁ TRỊ VĂN HÓA PHI VẬT THỂ CỦA DÒNG HỌ TRỊNH	58
2.2.1. Sinh hoạt dòng họ	58
2.2.2. Xuân tế và các ngày lễ khác	65
2.2.3. Truyền thống khoa bảng	68
2.2.4. Truyền thống cách mạng	76
2.2.5. Ý thức về cội nguồn và niềm tự hào dòng họ	78
Chương 3: CÁC GIẢI PHÁP BẢO TỒN VÀ PHÁT HUY GIÁ TRỊ VĂN HÓA TRUYỀN THỐNG DÒNG HỌ TRỊNH LÀNG THÁI BÌNH, XÃ MAI LÂM, HUYỆN ĐÔNG ANH (HÀ NỘI)	82
3.1. MỘT SỐ NHẬN XÉT VỀ VĂN HÓA TRUYỀN THỐNG DÒNG HỌ TRỊNH	82

3.1.1. Dòng họ Trịnh có truyền thống lịch sử lâu đời và là dòng họ phát đạt về truyền thống học hành khoa bảng, có ý thức về cội nguồn	82
3.1.2. Dòng họ Trịnh còn lưu giữ được những di vật quý có giá trị lịch sử văn hóa	87
3.2. THỰC TRẠNG CÔNG TÁC TẢO TỒN VĂN HÓA TRUYỀN THỐNG DÒNG HỌ TRỊNH	88
3.2.1. Công tác bảo tồn di sản văn hóa vật thể	88
3.2.2. Công tác bảo tồn di sản văn hóa phi vật thể	90
3.3. CĂN CỨ PHÁP LÝ CHO VIỆC BẢO TỒN VÀ PHÁT HUY GIÁ TRỊ VĂN HÓA TRUYỀN THỐNG DÒNG HỌ TRỊNH LÀNG THÁI BÌNH	92
3.4. GIẢI PHÁP BẢO TỒN VÀ PHÁT HUY NHỮNG GIÁ TRỊ CỦA VĂN HÓA TRUYỀN THỐNG DÒNG HỌ TRỊNH	94
3.4.1. Một số giải pháp bảo tồn văn hóa truyền thống dòng họ Trịnh	94
3.4.2. Các hình thức phát huy văn hóa truyền thống dòng họ Trịnh	99
KẾT LUẬN	105
DANH MỤC TÀI LIỆU THAM KHẢO	107
PHỤ LỤC	110

LỜI CẢM ƠN

Đầu năm 2014, được sự nhất trí của khoa Di sản văn hóa, Trường Đại học Văn hóa Hà Nội, em đã quyết định thực hiện đề tài: “*Tìm hiểu giá trị văn hóa truyền thống dòng họ Trịnh (Làng Thái Bình, xã Mai Lâm, huyện Đông Anh, TP.Hà Nội)*” làm khóa luận tốt nghiệp, ngành Bảo tàng học. Trong thời gian thực hiện khóa luận, em đã nhận được rất nhiều sự khuyến khích và giúp đỡ của các thầy cô giáo, các anh chị, người thân và bạn bè... Đặc biệt là sự hướng dẫn, chỉ bảo chi tiết, tận tình của cô giáo PGS.TS.NGŨT. Nguyễn Thị Huệ trong suốt quá trình triển khai nội dung đề tài khóa luận. Qua đây, em xin gửi lời cảm ơn chân thành và sâu sắc tới cô. Em cũng xin bày tỏ lòng biết ơn chân thành tới Ban thường trực dòng họ Trịnh ở làng Cói xưa (Làng Thái Bình, huyện Đông Anh, Tp. Hà Nội), và ông trưởng họ Trịnh Xuân Chi đã tận tình giúp đỡ em rất nhiều trong quá trình nghiên cứu, khảo sát tại di tích nhà thờ họ Trịnh. Cuối cùng, em xin gửi lời cảm ơn đến Khoa Di sản văn hóa trường Đại học văn hóa Hà Nội - Nơi em đã học tập trong suốt quá trình 04 năm qua.

Xin chân thành cảm ơn !

Hà Nội, ngày 31 tháng 05 năm 2014

Sinh viên thực hiện

Trịnh Thanh Trâm

MỞ ĐẦU

1. LÝ DO CHỌN ĐỀ TÀI

1.1. Trong thời kỳ hiện đại việc xây dựng một xã hội công bằng, văn minh phải được dựa trên cơ sở sự trân trọng, bảo tồn di sản văn hóa dân tộc, mà trước hết là phải phát huy được truyền thống của gia đình, của dòng họ. Mỗi dòng tộc, nhất là các dòng tộc lớn, đều có truyền thống văn hóa, bản sắc riêng của mình. Vì vậy việc nghiên cứu về dòng họ có ý nghĩa hết sức quan trọng trong việc nhận thức, giữ gìn và phát huy bản sắc văn hóa dân tộc. Theo thống kê của UNESCO, Việt Nam có 694 dòng họ, trong đó có hơn 300 dòng họ lớn tạo nên một sức mạnh đoàn kết không gì phá nổi. Chính sự đoàn kết giữa các dòng họ là nền tảng cho mọi sự phát triển của đất nước.

1.2. “Trăm sông đều bắt nguồn từ suối” - văn hoá của một quốc gia/dân tộc bao giờ cũng có cội nguồn từ: “Chim có tổ, người có tông” - dòng họ và văn hoá dòng họ. Vì vậy, truyền thống dòng họ bồi đắp nên truyền thống dân tộc. Dòng họ chính là nơi sản sinh, bảo tồn, lưu giữ những di sản văn hoá, là chiếc nôi sinh ra những nhân tài cho đất nước. Sự cấu kết về mặt huyết thống, dòng tộc bao giờ cũng là chất keo kết dính vững bền nhất. Việc nghiên cứu về dòng họ cũng từ đó lại càng mang tính lý luận và thực tiễn sâu sắc.

1.3. Hiện nay, trong xã hội đang hình thành một xu hướng, một trào lưu là trùng tu nhà từ đường, chấp nối gia phả... Đây là biểu hiện của ý thức “uống nước nhớ nguồn” - Một truyền thống tốt đẹp của dân tộc. Vì vậy việc tìm hiểu đầy đủ và nghiêm túc về lịch sử - văn hóa của một dòng họ ở một địa phương cụ thể góp phần nâng cao nhận thức về lịch sử địa phương và quốc gia/dân tộc.

1.4. Trên mảnh đất xứ Thanh vốn nhiều huyền thoại - vùng đất “*Phát vương*” có một dòng họ gắn liền với một giai đoạn lịch sử của dân tộc, đó là dòng họ Trịnh. Tiêu biểu là dòng các chúa Trịnh đã từng quản lý đất nước

242 năm (1545 - 1787), đã đưa triều đại Lê - Trịnh trở thành một trong các triều đại tồn tại lâu dài nhất trong lịch sử chế độ phong kiến Việt Nam.

1.6. Họ Trịnh làng Cói xưa (nay là làng Thái Bình, xã Mai Lâm, huyện Đông Anh, Hà Nội) cũng là 01 trong 06 nhánh lớn của dòng họ Trịnh trên cả nước. Đây là chi họ khoa bảng, có nhiều người đỗ đạt cao và được xếp vào hàng Thế gia lệnh tộc xứ kinh Bắc xưa (Theo sách *Phong thổ xứ kinh Bắc* xuất bản năm 1972). Cho đến nay, ngôi nhà thờ của chi họ đã xây dựng được trên 300 năm, với nhiều lần tu sửa và được công nhận là “*Di tích lịch sử văn hóa cấp Quốc gia*” vào năm 1997. Đây còn là chi họ cách mạng với sự tham gia đông đảo của con cháu vào cuộc chiến tranh giải phóng dân tộc và xây dựng đất nước.

Là một người con của dòng họ Trịnh ở một phân chi khác, đang được học tập tại khoa Di sản văn hóa trường Đại học Văn hóa Hà Nội muốn tìm hiểu nghiên cứu về lịch sử và văn hóa truyền thống dòng họ Trịnh làng Thái Bình, xã Mai Lâm, huyện Đông Anh, TP Hà Nội nhằm góp phần nhỏ bé của mình vào công việc bảo tồn và phát huy di sản văn hóa dòng họ Trịnh hiện nay. Chính vì vậy, em đã chọn vấn đề trên đây làm khóa luận tốt nghiệp, chuyên ngành Bảo tàng học, khóa học 2010 - 2014.

2. TỔNG QUAN TÌNH HÌNH NGHIÊN CỨU

Những tập hợp và thống kê bước đầu cho thấy, cho đến nay đã có một số tác giả đi trước viết về dòng họ Trịnh nói chung và phân chi họ Trịnh ở làng Cói xưa (làng Thái Bình hiện nay) như sau:

- Cuốn “Đại Việt sử ký toàn thư”
- Cuốn “Lịch triều hiến chương loại chí”
- Cuốn “Lịch triều tạp kỷ”
- Cuốn “Việt sử làngg giám cương mục”
- Cuốn “Đại Nam thực lục”

Nhìn chung, các cuốn sách trên đều có ghi chép về dòng họ Trịnh và một số nhân vật của dòng họ Trịnh với những nhận xét, đánh giá song chúng còn mang nặng tính chất biên niên sử.

- Cuốn “Trịnh gia chính phả” của Trịnh Như Tấu, xuất bản năm 1934 đã ghi lại một cách khá sinh động về cuộc đời, hành trạng 12 vị chúa Trịnh. Đây là công trình không chỉ có ý nghĩa về mặt tư liệu khoa học mà có thể xem như một nghĩa cử cao đẹp với dòng tộc, quê hương.

- Kỷ yếu hội thảo khoa học “Chúa Trịnh - vị trí và vai trò lịch sử ” năm 1995. Trong cuốn kỷ yếu có nhiều bài viết về vị trí, vai trò, đóng góp của chúa Trịnh trên tất cả các mặt: chính trị, xã hội, quân sự, kinh tế và văn hoá nghệ thuật. Hội thảo đã nhìn nhận lại về các chúa Trịnh, dòng họ Trịnh theo một cách nhìn mới mẻ hơn, khách quan hơn.

- Cuốn “Sự nghiệp các chúa Trịnh trong lịch sử nước Đại Việt” do tác giả Phạm Xuân Huyền viết. Nội dung cuốn sách chủ yếu đề cập đến đóng góp của các chúa Trịnh, tuy nhiên nội dung trình bày còn mang tính chất sơ lược.

- Cuốn “Họ Trịnh và Thăng Long” của Bình Di và Quang Vũ viết. Nội dung cuốn sách đề cập đến các vấn đề như: Sự hình thành dòng họ Trịnh; đóng góp của dòng họ theo chiều dài lịch sử; giới thiệu một số danh nhân và di sản họ Trịnh song do phạm vi nghiên cứu. Đồng thời, tác giả chú trọng giới thiệu trong không gian vùng Thăng Long.

Bên cạnh đó, còn có những công trình tuy không nghiên cứu riêng về dòng họ Trịnh nhưng cũng có những khảo sát về một phương diện nhất định của dòng họ như:

- Cuốn “Các nhà khoa bảng Việt Nam ”
- Cuốn “Danh sĩ Thanh Hóa và việc học thời xưa”
- Cuốn “Các trạng nguyên nước ta”
- Cuốn “Một số danh sĩ đất Quan Yên”

Nội dung các cuốn sách đều ghi chép lại về những vị khoa bảng của dòng họ Trịnh. Bên cạnh đó còn có các cuốn sách như: “Võ học và võ cử

nước ta” viết về đóng góp của họ Trịnh trong lịch sử võ học dân tộc; “Danh tướng Thanh Hóa” có bài viết về những di tích của dòng họ Trịnh; “Tác gia Thanh Hóa” cung cấp cho chúng ta một số gương mặt họ Trịnh và những trước tác của họ.v.v..

Nhìn chung, các tác giả với các công trình, bài viết nêu trên đều đề cập đến các nội dung: Nguồn gốc, một số nhân vật tiêu biểu, một số di sản của dòng họ Trịnh ở nước ta nói chung và làng Cói xưa nói riêng. Tuy nhiên, cho đến nay chưa có một công trình nào nghiên cứu một cách hệ thống, đầy đủ, toàn diện về quá trình phát triển, đóng góp, văn hoá truyền thống của dòng họ Trịnh ở vùng đất ngoại thành Hà Nội hiện nay. Qua đây, cá nhân khóa luận hy vọng sẽ là công trình nghiên cứu toàn diện để đóng góp thêm vào tủ sách tư liệu của dòng họ tại nơi đây.

3. ĐỐI TƯỢNG VÀ PHẠM VI NGHIÊN CỨU

3.1. Đối tượng nghiên cứu

Đối tượng nghiên cứu chính của bài khóa luận là văn hóa truyền thống dòng họ Trịnh (Làng Thái Bình, xã Mai Lâm, huyện Đông Anh, TP.Hà Nội).

3.2. Phạm vi nghiên cứu

- *Phạm vi thời gian nghiên cứu:* Tiến hành nghiên cứu dòng họ Trịnh ở làng Thái Bình, xã Mai Lâm, huyện Đông Anh, TP.Hà Nội từ khi hình thành cho đến nay.

- *Phạm vi không gian nghiên cứu:* Dòng họ Trịnh và di tích nhà thờ họ trong không gian làng Cói xưa và làng Thái Bình hiện nay.

4. MỤC ĐÍCH VÀ NHIỆM VỤ NGHIÊN CỨU

4.1. Mục đích nghiên cứu

- Nghiên cứu những giá trị văn hóa truyền thống dòng họ Trịnh làng Thái Bình, xã Mai Lâm, huyện Đông Anh, TP. Hà Nội.

- Đề xuất các giải pháp bảo tồn và phát huy giá trị văn hóa truyền thống dòng họ Trịnh làng Thái Bình, xã Mai Lâm, huyện Đông Anh, TP. Hà Nội.

4.2. Nhiệm vụ nghiên cứu

- Thống kê và tập hợp các nguồn tư liệu viết về dòng họ Trịnh ở làng Thái Bình.

- Nghiên cứu về cơ sở lý thuyết về dòng họ và văn hóa dòng họ.

- Nghiên cứu một cách có hệ thống về lịch sử hình thành và quá trình phát triển của dòng họ Trịnh ở làng Thái Bình.

- Đi sâu tìm hiểu các giá trị văn hoá truyền thống của dòng họ Trịnh, từ đó thấy được những đóng góp của họ trong tiến trình lịch sử của địa phương và dân tộc.

- Trên cơ sở đó, khóa luận đề xuất một số giải pháp bảo tồn và phát huy giá trị văn hóa dòng họ Trịnh trong giai đoạn hiện nay.

5. PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU

- *Phương pháp luận*: Vận dụng quan điểm duy vật biện chứng và duy vật lịch sử cụ thể của Chủ nghĩa Mác - Lê Nin và tư tưởng Hồ Chí Minh về văn hóa và di sản văn hóa.

- *Phương pháp nghiên cứu liên ngành*: Bảo tàng học, sử học, dân tộc học, xã hội học, mỹ thuật học, văn hóa học ...

- *Các phương pháp khác*: Ngoài ra, khóa luận còn sử dụng các phương pháp khác như: Khảo sát điền dã tại di tích, kết hợp với các kỹ năng quan sát, đo vẽ, miêu tả, tổng hợp, phân tích, so sánh và đối chiếu tư liệu...

6. BỐ CỤC KHÓA LUẬN

Ngoài phần Mở đầu (07 trang), Kết luận (02 trang), Danh mục tài liệu tham khảo (03 trang), và Phụ lục, nội dung bài Khóa luận chia làm 03 chương:

Chương 1: Một số vấn đề về dòng họ và khái quát dòng họ Trịnh làng Thái Bình, xã Mai Lâm, huyện Đông Anh (Hà Nội) (30 trang)

Chương 2: Những giá trị văn hóa truyền thống dòng họ Trịnh làng Thái Bình, xã Mai Lâm, huyện Đông Anh (Hà Nội) (42 trang)

Chương 3: Các giải pháp bảo tồn và phát huy giá trị văn hóa truyền thống dòng họ Trịnh làng Thái Bình, xã Mai Lâm, huyện Đông Anh (Hà Nội) (23 trang)

DANH MỤC TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Đào Duy Anh (1938), *Việt Nam văn hóa sử cương*, NXB Sự Thật, HN
2. F.Ăng-ghe-n (1961), *Nguồn gốc của gia đình, của chế độ tư hữu và của Nhà nước*, bản dịch, Nxb Sự Thật, Hà Nội
3. BCH Đảng bộ xã Mai Lâm (Chủ biên) (2012), *Lịch sử Cách mạng của Đảng bộ và nhân dân xã Võng La giai đoạn 1930 - 2012*, Hà Nội.
4. Ban liên lạc họ Trịnh Hà Nội (2003 – 2006), *Thông tin họ Trịnh số 1 – 14*, Tài liệu in nội bộ
5. BQL DT & DLTC thành phố Hà Nội (1997), *Hồ sơ lý lịch khoa học di tích nhà thờ họ Trịnh*, chế bản khổ A4, Hà Nội.
6. Trần Lâm Biền (1993), *Cây cỏ trong nghệ thuật tạo hình của người Việt*, Nxb MT, Hà Nội.
7. Phan Kế Bính (1915), *Việt Nam phong tục*, NXB VH TT, HN
8. Nguyễn Từ Chi (2003), *Góp phần nghiên cứu văn hóa & tộc người*, NXB VH DT, HN
9. Trịnh Bình Di (chủ biên) (1990), *Gia phả họ Trịnh làng Cói*, bản dịch, Hà Nội, tài liệu phát hành nội bộ
10. Chu Xuân Diên (2002), *Cơ sở văn hóa Việt Nam*, NXB ĐHQG, TP HCM, TP HCM
11. Phan Đại Doãn (2003), *Làng xã Việt Nam, một số vấn đề kinh tế, văn hóa*, NXB VH-TT, HN
12. Nguyễn Đức Dụ (1992), *Gia phả khảo luận và thực hành*, NXB Thời Đại, HN
13. Trịnh Thị Minh Đức (chủ biên) (2007), *Bảo tồn di tích lịch sử văn hóa*, Trường Đại học Văn hóa Hà Nội
14. Bùi Xuân Đính (1985), *Lệ làng phép nước*, Nxb Pháp lý, Hà Nội

15. Mai Văn Hai - Phan Đại Doãn (2000), *Quan hệ dòng họ ở châu thổ sông Hồng*, NXB KHXH, HN
16. Mai Văn Hai – Bùi Xuân Đỉnh (2008), *Vai trò của quan hệ gia đình và dòng họ trong hoạt động kinh tế ở nông thôn hiện nay*, tạp chí nghiên cứu kinh tế (số 3), Tr.42 – 45
17. Nguyễn Duy Hình (2004), *Văn minh Lạc Việt*, NXB VH-TT, HN
18. Lê Trung Hoa (1992), *Họ và tên người Việt Nam*, NXB KHXH, HN
19. Nguyễn Thị Huệ (chủ biên) (2010), *Cơ sở bảo tàng học*, Giáo trình Trường Đại học Văn hóa Hà Nội, Nxb Đại học Quốc gia Hà Nội, HN
20. Nguyễn Thị Huệ (chủ biên) (2011), *Giáo trình Suu tầm hiện vật bảo tàng*, Trường Đại học Văn hóa Hà Nội, Nxb LĐ, HN
21. Huyện ủy – HĐND – UBND huyện Đông Anh chủ biên (2010), *Đông Anh với nghìn năm Thăng Long Hà Nội*, Nxb Hà Nội, HN
22. Léopol Cadière (2006), *Văn hóa, tôn giáo, tín ngưỡng Việt Nam*, NXB Thuận Hóa, HN
23. Phan Huy Lê, Trần Quốc Vượng, Hà Văn Tấn, Lương Ninh (1985), *Lịch sử Việt Nam*, NXB ĐH&THCN, HN
24. *Luật di sản văn hóa và Nghị định hướng dẫn thi hành* (2002), Nxb Chính trị quốc gia, HN.
25. *Luật di sản văn hóa năm 2001(được sửa đổi bổ sung năm 2009)* (2009), Nxb Chính trị quốc gia, HN
26. Lê Nguyễn Lưu (1995), *Một số ý kiến về nguồn gốc “họ” của người Việt Nam*, tạp chí dân tộc học (Số 2)
27. Nguyễn Thị Minh Lý (chủ biên) (2012), *Bảo quản hiện vật bảo tàng*, Nxb Từ điển bách khoa, HN
28. Nguyễn Thị Minh Lý (chủ biên) (2004), *Đại cương cổ vật Việt Nam*, Trường Đại học Văn hóa Hà Nội, HN
29. Bùi Văn Nguyên (2001), *Việt Nam và cội nguồn trăm họ*, Nxb Khoa học xã hội, HN

30. Phillippe và Olivier Tessier (chủ biên) (2002), *Làng ở vùng châu thổ sông Hồng: vấn đề còn bỏ ngỏ*, NXB TT KHXH&NVQG, HN
31. Pierre Gourou (1936), *Người nông dân châu thổ Bắc kỳ*, NXB NT&LS, Paris
32. Trương Hữu Quỳnh (chủ biên) (2010), *Đại cương lịch sử Việt Nam*, NXB GD, HN
33. Phan Chí Thành (2003), *Thực chất của kết cấu dòng họ người Việt trong đời sống làng xã ở Đồng bằng Bắc Bộ*, tạp chí Dân tộc học (số 3)
34. Trần Từ (1984), *Cơ cấu tổ chức làng Việt cổ truyền ở Bắc Bộ*, Nxb Khoa học xã hội, HN
35. Đặng Nghiêm Vạn (1998), *Bàn về dòng họ người Việt*, tạp chí Dân tộc học (số 3)
36. Tân Việt (2004), *Việc họ*, Nxb Văn hóa dân tộc, HN
37. Trần Quốc Vượng (chủ biên) (1998), *Cơ sở văn hóa Việt Nam*, NXB GD, HN
38. Trần Quốc Vượng (2003), *Văn hóa Việt Nam, tìm tòi và suy ngẫm*, NXB VH, HN.